

Herinneringen aan de hongervinter

Fred Repko

Op verzoek van een leerling van het Alberdingk Thijm College zette Fred Repko in maart 2002 zijn herinneringen aan het laatste oorlogsjaar op papier. ‘Het is géén systematisch verslag van het dagelijks leven in de hongervinter,’ schreef hij er gelijk bij, ‘maar enkele incidentele gebeurtenissen die de sfeer in het Hilversum van toen weergeven. Het zijn persoonlijke herinneringen aan een tijd waarin ik een jongere van 14/15 jaar was.’ Fred groeide op in een gezin van vader, moeder en een oudere broer en was scholier aan het Christelijk Lyceum (thans Comenius College). Ze werkten actief mee aan het verzet, voortkomend uit de padvindergroep ‘Heidepark’. Het gezin was fel anti-nazi, maar had in de oorlog ook contacten met goede Duitsers.

Het begin

Het begon allemaal zo hoopvol met de langverwachte invasie in Normandië op 6 juni 1944. We zouden nu spoedig bevrijd worden, zo was onze stellige verwachting. Hoe anders pakte dat uit!

Ik kan mij nog goed herinneren hoe ik samen met mijn broer en zijn vriend Kick ten Boom de berichten van de BBC uit Londen op de radio volgden. De zender was nauwelijks te verstaan als gevolg van het sterk jengelende geluid van de Duitse stoorzender. Maar wat waren wij opgetogen over de behaalde successen.

Onze hoop op een spoedige bevrijding groeide toen een golf van geruchten door Hilversum ging: “De geallieerden zijn al in Eindhoven!” Een paar uur later: “Ze zijn al in het westen gesignaleerd! Delft en Leiden zijn al bevrijd!” Het was 5 september 1944: Dolle Dinsdag. De NSB-gezinnen vluchtten in paniek weg, hun huizen onbeheerd achterlatend. De geruchten bleken niet te kloppen, maar nog geen twee weken daarna stootten de Engelsen via Eindhoven en Nijmegen door tot Arnhem. Toen leek het eind van de oorlog echt in zicht. De afloop is bekend: het bleek een brug te ver, en zo begon de hongervinter.

Verhouding tot de Duitsers

In het begin van de bezetting viel het gedrag van de Duitsers erg mee. Zij gedroegen zich correct tegen-

over ons. Maar bij het begin van de hongervinter waren de verhoudingen met de Duitse bezetters op scherp gezet. Je kon nog twee dingen doen: hen zoveel mogelijk dwarszitten, of gebruik van de Duitsers maken als bleek dat ze “goed” waren.

Een voorbeeld van het pesten van Duitsers was het belemmeren van militaire oefeningen. Op de Groest werden regelmatig straatgevechten geoefend. Daar toe werd er met losse flodders geschoten. Het was dan de sport om net in het gezichtsveld van de soldaten te gaan staan waardoor hun richtpogingen werden belemmerd. Het was uiteraard geen verzet, maar het bevredigde wel onze gevoelens van afkeer en haat.

Deze haat tegen de bezetters werd niet alleen ernstig gevoed door de zo beruchte Sicherheitsdienst (SD), maar ook door de gewone militairen. Woede komt nog steeds in mij op wanneer ik terugdenk aan het bijeenbrengen van dwangarbeiders in het Sportpark aan de Soestdijkerstraatweg. Eind oktober 1944 werden duizenden mannen tussen 17 en 50 jaar uit Hilversum opgepakt en daar samengedreven om vervoerd te worden naar Duitsland. Toen er enkele mannen probeerden te ontsnappen, werden zij door Duitse soldaten met de kolf van het geweer in het gezicht geslagen.

Het beeld van de Duitse bezetter wordt echter weer genuanceerd door andere ervaringen. Op 11 november 1944 kwam er een trein door Hilversum met duizenden Rotterdamse dwangarbeiders. Om onduidelijke redenen bleef hij steken bij het station Sportpark en werd bewaakt door Duitse soldaten. Samen met anderen konden wij dicht bij de trein komen. Het bleek mogelijk dat de Rotterdammers de trein mochten verlaten als ze ziek waren, en begeleid werden door verpleegsters en verplegers. Er bleken veel mannen ziek en er bleken plotseling veel Hilversummers in de verpleging te werken. Zo werden door ons gezin vier Rotterdammers mee naar huis genomen om daar onder te duiken. Uit het gemak waarmee dit toneelstuk kon worden uitgevoerd bleek dat verschillende Duitse sol-

Het 'Majo-kachelkje' in de praktijk. (coll. NIOD)

daten de andere kant opkeken en het spel dus meepeelden. Sterker nog: tegenover ons was een Duitse generaal ingekwartierd die ons met stempels en zijn karakteristieke Duitse handschrift hielp bij het maken van vervalste 'Ausweisen' ten behoeve van het verzet.

Verzet

In onze woning was een illegale drukkerij gevestigd waar met een stencilmachine het illegale blad *Ons Dagelijks Nieuwsbulletin*, later *De Gooische Koerier* werd gemaakt. Ik bracht deze dagelijks naar adressen van waaruit voor verdere verspreiding werd gezorgd. In rolletjes vervoerde ik deze in een grote soepketel; een gebruikelijk straatbeeld omdat iedereen dagelijks soep haalde bij de over heel Hilversum verspreide gaarkeukens (voor ons was dat in de Vermeerschool). Ik kleedde mij in een korte broek om er nog kinderlijk uit te zien; kinderen werden niet aangehouden door de Sicherheitsdienst.

Op een dag kregen wij een anoniem telefoontje met de mededeling dat er binnen een half uur een inval door de SD zou plaatsvinden. Onze woonkamer stond vol

met apparaten en papier voor de illegale krant! Binnen een half uur zagen wij inderdaad een auto van de SD voor ons huis. De Duitsers inspecteerden ons huis van buiten, draaiden om en pleegden vervolgens een overval op nummer 9, terwijl wij op 29 woonden. We waren de dans ontsprongen en nummer 9 is geheel doorzocht, terwijl daar een zeer bangelijke familie woonde. Pas enkele jaren geleden heb ik vernomen wie ons gewaarschuwd had. Het bleek een Hilversumse politieagent te zijn geweest, die in contact stond met een 'goede' Duitser, verbonden aan de Feldgendarmerie op de 's-Gravelandseweg.

Het nieuws voor de illegale krant moesten wij vergaren van de Engelse zenders, niet alleen de BBC maar ook de Franse en Belgische uitzendingen uit Londen. Van de Belgische zender herinner ik me nog goed de dagelijkse slotzin van elke uitzending: "Het is niet om te poffen, maar we zullen ze wel krijgen, die moffen", uitgesproken in een haatdragende toonzetting. De belangrijkste bron was uiteraard "Radio Oranje". Bekend waren de beschouwingen van Lou de Jong (de latere geschiedschrijver) die ons ervoor waarschuwde dat de oorlog nog lang kon duren. Wij vonden dat toen niet bemoedigend, maar achteraf gezien was het wel realistisch. Daarentegen waren de toespraken van Koningin Wilhelmina hartverwarmend en onvergetelijk. Zij gaf ons inspiratie om weer verder te gaan.

Energie

Toen ook de elektriciteit was uitgevallen, gingen wij voor het gebruik van de radio een accu opladen met een fietsdynamo. Onze burens hadden een installatie gebouwd waarop gefietst kon worden. Zo hebben we afwisselend met de burens menig uurtje getrapt voor de nieuwsuitzendingen uit Londen.

Energie was in de hongerwinter – zoals bijna alles – een zeer schaars goed geworden. Het gas werd al spoedig afgesloten. Toch bleef er nog een restje in de leidingen over. In de hoger gelegen delen van ons huis bleek het een tijdlang mogelijk om van dit restje een gaskousje te laten branden. We richtten dus op de eerste verdieping onze huiskamer in om 's avonds nog wat licht te hebben. Bovendien was het daar warmer dan beneden omdat het door steenkoolgebrek niet meer mogelijk was de kachel te stoken.

Omdat er geen gas was, kookten we op het "majo-kachelkje", waarvoor hout nodig was. Ook dat was niet te

Illegale boomkap in het Corversbos. (coll. HK Albertus Perk)

krijgen, dus moest dat uit het bos worden gehaald. Zo heb ik menigmaal eikenstammetjes omgezaagd, op de fiets gebonden en lopend naar huis gebracht. Wanneer ik daar met veel inspanning was aangekomen, moest het hout in kleine stukjes gezaagd en gehakt worden om het te laten passen in het majo-kachelkje. Eénmaal ben ik gesnapt door een boswachter van het Cronebos, nadat ik een grote hoeveelheid hout al op mijn fiets had. Hij zag mijn verdriet over al dat hout – waar ik uren voor gewerkt had – dat ik moest achterlaten en gaf toestemming om een klein deel ervan mee te nemen.

Ook de elektriciteit was afgesloten, maar al snel kwamen we er achter dat niet het gehele net afgesloten was en dat op een illegale manier toch stroom te krijgen was. Er werd een verbinding aangebracht tussen de hoofdkabel en het huisnet, buiten de meter om. Toen dat kunstje echter algemeen werd toegepast, werden ook de hoofdkabels naar de woningen afgesloten. Toch hebben we ook daarna nog stroom kunnen aftappen. Achter onze tuin was aan de Hollandschelaan de Sicherheitsdienst gevestigd. Daar hadden ze uiteraard nog stroom. Eén van onze buurjongens was zeer brutaal en wist een leiding aan te leggen vanuit het pand van de SD naar de woning van zijn ouders aan de Wernerlaan. Op onze beurt hadden wij deze illegale leiding illegaal afgetapt. We hebben hiervan gebruik kunnen maken, totdat ook de Duitsers geen stroom meer hadden.

Voeding

De meest primaire levensbehoeften waren niet aanwezig: geen aardappelen, geen melk, geen vlees, geen vet,

zelfs geen zout. Voor minimale hoeveelheden oorlogsbrood moest uren in de rij worden gestaan voor bakkerij Paul Kaiser op de Groest. De warme maaltijd bestond uit een stampot van suikerbieten en rode bieten, die we haalden bij boeren in de Horstermeer. Deze zoete hap was vrijwel niet te eten, maar honger verdringt de aversie. Pas tegen de lente konden we wat groenten uit eigen tuin gebruiken. Daarvoor hadden we de siertuin veranderd in een moestuin met groentebedden. Vooral snijbieten (spinazie) waren erg in trek omdat dit gewas nat het afsnijden snel weer opgroeit. Ook aten we brandnetels, die in het wild werden geplukt. Mijn vader, die aan hongeroedeem leed, ondernam met zijn fiets op repen autoband een tocht naar het platteland achter Zwolle, om lopend terug te komen met zakken rogge, waarvan we lange tijd roggepap en roggebrood hebben gegeten. Verder was er de dagelijkse gang naar de gaarkeuken in de Vermeerschou, waar we soep konden krijgen. Die was zo dun dat alleen onder in de kan nog wat substantie was te vinden. Honger was het overwegende gevoel.

Oorlogshandelingen

Het gezoem van hoog overvliegende geallieerde vliegtuigen, die bombardementen gingen uitvoeren op Duitsland, was 's nachts een geruststellend geluid. Onze vrienden werkten aan onze bevrijding. Dat daarmee zoveel onschuldige Duitsers de dood vonden, werd toen niet aan gedacht. Regelmatig heb ik brandende vliegtuigen naar beneden zien komen. Een dramatisch gezicht, maar na enige tijd treedt toch gewenning op. Zo is er in 1943 een Engels vliegtuig op de Hilversumse haven neergestort. De inzittenden hadden zich niet kunnen redden. Hun lichaamsdelen la-

Voor het weinige voedsel dat nog (op de bon) verkrijgbaar was, moest vaak vele uren in de rij gestaan worden, zoals hier bij aardappelhandel H. Smits in de Kerkstraat. (coll. HK Albertus Perk)

in
acht
aar.

de
sum
te

este
per.

EN,
den

9-
de
nk-
veld

WIJ BAKKEN ONS BROOD

ZOO **GROOT**

ZOO **LUCHTIG**

ZOO **SMAKELIJK**

ALS NU MOGELIJK IS

Paul C. Kaisec

Laboratorium LAMBO Bus-

Door de slechte kwaliteit van de grondstoffen rees het brood niet meer. Een gemiddeld oorlogsbrood was nog maar 4 cm hoog. Maar de bakkers deden hun best. (coll. HK)

gen verspreid over het gebied. Op maakte mij ook het Duitse jachtvliegtuig indruk dat rond diezelfde tijd op de Utrechtseweg in de bomen hing. Neergeschoten. Verder heb ik veel Duitse V-2's (raketten) de lucht in zien gaan. Omdat de techniek daarvan nog in de kinderschoenen stond, maakten deze vaak zeer onberekenbare bewegingen en stortten neer. Zo is er één, kort voor oudjaar 1944, over Hilversum gezigzagd en uiteindelijk neergekomen op de buitenplaats Hilverbeek in 's-Graveland. Ik was kort daarop getuige van het grootste bombardement op Hilversum, toen Engelse vliegtuigen het hoofdkwartier van het Duitse leger op Trompenberg (de 'Blaskowitz-bunker') trachtten te vernietigen. Er vielen daarbij vele gewonden en doden, waaronder het jongste oorlogsslachtoffer van Hilversum, Jan Veldkamp, slechts 22 dagen oud. Hij was de kleinzoon van mijn conrector.

Bevrijding

Na de zelfmoord van Hitler op 30 april 1945 was het duidelijk dat de oorlog niet lang meer kon duren. Ook

de voedseldroppings door de geallieerden waren daarvoor een bewijs. Toen deze vliegtuigen overkwamen, stonden we met een aantal bekenden en buurtgenoten op het dak van de toren van de Rembrandtschool. We hadden grote witte lakens meegenomen om daarmee naar de vliegtuigen te zwaaien. Toen ze zeer laag overkwamen, groetten ze terug door met hun vleugels een wiegende beweging te maken. Voor het eerst na vijf jaar rechtstreeks contact met onze bevrijders. Om nooit te vergeten!

We hoorden voor het eerst van onze aanstaande bevrijding op de avond van de vierde mei om kwart voor negen, via de Franse radio uit Londen. Om negen uur werd dit bevestigd door Radio Oranje: de volgende morgen, 5 mei, zou om acht uur de capitulatie plaatsvinden. Hoewel het, zoals elke avond na 8 uur, Sperrzeit was – niemand mocht zich dan op straat vertonen – gingen we die vierde mei om kwart over negen toch de straat op. De eerste die ik tegenkwam was een Duitse soldaat, die mij blij omarmde en riep: "Es ist Frieden!" Een moment dat wij zeer verschillend zullen hebben beleefd, maar we deelden wel onze vreugde. Een merkwaardige ervaring: de vijand, die geen vijand meer was. Toch kwamen de geallieerden pas op 7 mei in Hilversum aan. Die tijd tussen 4 en 7 mei was niet zonder risico's omdat de Duitsers nog beschikten over hun wapens. Behalve feestvieren, koelden de Hilversummers ook hun woede op alle Duitse symbolen. Met name hun gehate gele wegwijzers werden met graagte vernield. Sommige Duitsers voelden zich daardoor bedreigd. Zo heb ik meegemaakt dat op de Soestdijkerstraatweg, nabij het tolhuisje, een menigte feestvierders werd bedreigd door een Duitse soldaat met een geladen pistool. Het is aan een goed overleg tussen het hoofd van het verzet (Binnenlandse Strijdkrachten) en het hoofd van de Feldgendarmarie (Duitse militaire politie) te danken dat deze labiele periode zonder gewelddadigheden is verlopen. Het hoofd van het verzet was dr. Dieperink, leraar Duits en rector van mijn school, het Christelijk Lyceum. Ook heeft hij ertoe bijgedragen om alles wat Duits was niet te vereenzelvigen met het kwaad van de nazi's. Het zou overigens nog lang duren voordat de negatieve gevoelens zouden wegebben.